

# УТИЦАЈ ПОТРОШАЧКОГ ДРУШТВА НА ЦРКВЕНУ СВЕСТ САВРЕМЕНИХ ХРИШЋАНА

**мр Оливер Суботић**  
*Центар за проучавање  
и употребу савремених  
технологија  
Архиепископије  
београдско-карловачке*

***Апстракт:** Аутор истражује утицај потрошачког друштва као глобалног феномена на литургијску свест савремених хришћана, говорећи та у везу са вековним индивидуалистичким стремљењима и девијацијама, указујући при том на специфичне одлике конзумеризма као таквог и последице некришћанског односа према њему када је реч о животној Цркве.*

***Кључне речи:** конзумеризам, потрошачко друштво, покретничко-литургијска свест, индивидуализам, духовна схизофренија, конформизам, вредносна алтернатива, ауθενцијне функције, структура Цркве*

## Увод

Оно што је једна од основних спољашњих карактеристика глобализационог процесе јесте јачање капиталистичког система на светском нивоу уз упоредну ерозију локалних култура и традиција у корист глобалне културе.<sup>1</sup> Једна од главних одлика те глобалне културе данас је идеологија конзумеризма односно потрошачког менталитета, који представља велики изазов црквеној свести у контексту намећања потрошачког етоса као аутентичног начина живота.

## 1. Појам потрошачког друштва

Глобална економија као један од кључних фактора глобализације потенцира жељу за богатством као неку врсту „екуменског етоса“ данашњице у оквиру крајњег циља и испуњења живота савременог човека, док сиромаштво означава као својеврсни егзистенцијални промашај и недостатак живота.<sup>2</sup> Све што се у савременом свету означава за напредно, означено је економијом и економским напретком, које

<sup>1</sup> Овај рад је део шире опсервације која се бави проучавањем односа Цркве и глобализационих феномена и која ће бити објављена ускоро (прим. аутора).

<sup>2</sup> Зоран Крстић, „Економија – нова Вавилонска кула“, *Богословље* 1–2/2003, Богословски факултет СПЦ 2003, стр. 217.

представљају квинтесенцију бивствовања данашњице.<sup>3</sup> Савремени човек својим начином живота је пре свега усмерен ка задовољавању биолошких инстинката самоодржања и сигурности, што се испољава кроз хедонистичку етику карактеристичну за појаву коју називамо потрошачко друштво.<sup>4</sup>

Потрошачко друштво представља феномен друштвеног окружења које обликује људе да буду првенствено и императивно у улози потрошача, по чему се мери и степен њиховог личног и друштвеног успеха, постајући тиме нека врста нормативног елемента.<sup>5</sup> Основни циљ живота постаје што више произвести и имати, при чему се етици прилази на крајње утилитаран начин, у смислу да је добро оно што доноси профит.<sup>6</sup> Тако, у оквиру потрошачког друштва, обим и квалитет потрошње постају основна мерна јединица квалитета људског живота и испуњења његовог смисла, што се односи чак и на духовне вредности попут уметности, знања и религије, које постају својеврсна роба на глобалном тржишту потрошачких добара.<sup>7</sup> Конзумеризам се тиме практично схвата као нешто сасвим природно и уобичајено у контексту етоса богатства као врхунске цивилизацијске вредности. Притом, потрошачки етос своју суштину не показује толико у куповини материјалних ствари, колико у узбуђењу због још недоживљених сензација, сталној тежњи ка покрету, претраживању..<sup>8</sup> Таквој хедонистичкој тенденцији веома погодује глобална информативно-медијска сфера са сугестивним порукама усмереним ка формирању наметнутих потреба и жеља, инсценирању догађаја и наметању нових вредносних норми.<sup>9</sup>

## 2. Савремени хришћани и конзумеристички етос: проблем духовне схизофреније

Примећује се да су целокупна научна остварења усмерена само ка једном циљу: задовољавању потреба човека као јединке.<sup>10</sup> У крајњој инстанци, под утицајем глобално прихваћеног потрошачког начина живота, човек и сам као јединка фактички постаје производ, свдећи се на квантитативно одредиве категори-

<sup>3</sup> Исто, 217–219. – Аутор на овом месту наглашава да савремени човек економијом покушава да досегне небо, те да она „не само да одређује људе већ одређује и све области друштва“, при чему тежи да супституише све области друштвеног живота, свдећи их у подређени положај и тежећи „да претвори целокупно друштво у економски систем“.

<sup>4</sup> Исто, 222.

<sup>5</sup> Zigmund Bauman, „Turisti i Vagabundi“, *Globalizacija: Mit ili stvarnost*, стр. 252.

<sup>6</sup> Радован Биговић, „Улога Цркве у савременој цивилизацији“, *Црква и друштво*, Хиландарски фонд при Богословском факултету СПЦ, Београд 2000, стр. 305.

<sup>7</sup> З. Крстић, нав. дело, 225–226.

<sup>8</sup> Z. Bauman, нав. дело, стр. 252, 256–258. – Бауман одлично примећује да је „потрошач особа у покрету и обавезан је да буде такав.“ У складу са тим су и запажања савремене психологије која показује да је човеков живот тако устројен да представља констатно бежање од неизбежне свести о реалности смрти. Видети теолошки увид у ту појаву код: Alexander Schmemmann, *Liturgy and life*, DEROC, New York 1974, стр. 75.

<sup>9</sup> Драгомир Сандо, „Медији и савремена видео-средства и њихов утицај на васпитање“, *Богословље* 2/2002, Богословски факултет СПЦ, 262–263.

<sup>10</sup> Игњатије Мидић, „Савремени свет и Православна Црква“, *Сећање на будућност*, Повереништво манастира Хиландара у Београду, Београд 1995, стр. 145.

је.<sup>11</sup> Тиме потрошачко друштво човека од субјекта куповине суштински своди на објекат у једном капиталистичком систему. Иако су хришћани одавно постали свесни неправде таквог економског система,<sup>12</sup> они се ипак пасивно предају негативним странама глобализационог процеса за који капиталистичка логика представља једну од основа, конформистички се мирећи са постојећим стањем.

Појаву да процес глобализације доводи хришћане из свих делова света у исти простор–време, али у контексту глобално израженог конзумеристичког идентитета, неки теолози посматрају као лажни универзализам и као „симулакрум саборности хришћанске Цркве“.<sup>13</sup> Насупрот капитализационом глобализму могло би се говорити о црквеном глобализму који би представљао својеврсну антиципацију есхатолошког доживљаја у коме сваки ближњи налази идентитет у другоме, а није просто у положају индивидуа и група које су конкуренти, потпуно супротном хришћанском етосу солидарности са другим.<sup>14</sup> Нажалост, данас у пракси црквеног живота таквог вредносног антипода углавном нема.

У условима немилосрдне глобалне трке за што већом продуктивношћу и тржишним успехом на којима у пракси почива концепт потрошачког друштва долази до појаве нових и појачавања старих девијантних форми у животу православних хришћана. Они су у великој мери принуђени да воде на својеврстан начин схизофрен живот: са једне стране су призвани на литургијски живот у заједници љубави, пожртвовања, служења и слободе, заједници из које суштински треба да црпу цео свој идентитет, док су са друге стране принуђени да се повинују индивидуалистичкој парадигми потрошачког друштва која не зна за милост према конкуренцији и која намеће потрошњу по сваку цену као самосвојан циљ.<sup>15</sup> Додатни проблем настаје јер активизам и актуализам савремене цивилизације оставља веома мало или готово нимало времена за контемплацију. У условима убрзаног времена и сумануте трке за профитом у коме је „сваки тренутак само средство за следећи тренутак“, молитвени живот као претпоставка здраве динамике хришћанског живота и црквене свести постаје готово онемогућен.<sup>16</sup>

<sup>11</sup> Христо Јанарас, „Бог, вријеме и човек“, *Видослов* 28/2003, стр. 45. – Професор Јанарас на овом месту констатује да у таквом друштву човек постаје временски измерено трајање потрошње, оваплоћено у категоријама осмочасовног радног времена, годишњих прихода и расхода, биланса стања и успеха, пензије...

<sup>12</sup> Видети о томе: Николај Берђајев, „Духовно стање савременог света“, у: зборник студија и чланака *Човек и машина*, Бримо, Београд 2002, стр. 361–368.

<sup>13</sup> Vinoth Ramachandra, „Christian Witness in an Age of Globalization“, Leonard Buck Memorial Lecture, BSV, Melbourne, 2006, стр. 5–6. – Аутор се у погледу идеје о симулакруму ослања на Вилијама Кевеноха, наводећи да је основна разлика у те две парадигме положај немилосрдне конкуренције међу људима у другој, као и мишљење Ричарда Сенета (LSE) који сматра да глобална потрошачка матрица води „корозији карактера“, у смислу утицаја глобалне тржишне парадигме на човеков емоционални живот у коме се уништава етос поверења и жртве.

<sup>14</sup> Исто.

<sup>15</sup> Чињеница је да је тренд у својеврсној елиминацији слабих чланова друштва и оних који би могли да буду терет већој економској снази и продуктивности друштва оно што отвара широке етичке импликације. Сравнити: Sergio Bernal Restrepo, „An Ethical Assessment Of Globalization“, зборник радова: *Globalization Ethical and Institutional Concerns*, Vatican City, 2001, стр. 78. Видети додатно: И. Мидић, „Савремени свет и Православна Црква“, нав. дело, стр. 142.

<sup>16</sup> Видети философски увид у ту проблематику код: Н. Берђајев, нав. дело, стр. 370.

### 3. Утицај конзумеризма на проблем постојаности црквених служби

Потрошачки етос појачава историјски већ позната индивидуалистичка стремљења у животу хришћана која су директна супротност основној структуралној парадигми Цркве у којој свако има своју посебну и особену службу у оквиру једног Тела Христовог и у којој нема изолованих индивидуа у било ком погледу. Потрошачки етос својом логиком утиче на то да хришћани своју функцију у оквиру структуре Цркве све више поимају не само у крајње индивидуализованом смислу, већ и у крајње конзумеристичком и утилитарном погледу.<sup>17</sup> Од Цркве као заједнице верних глобално присутна идеологија конзумеризма све више у свести савремених хришћана Евхаристију чини објектом искључивог задовољавања „духовних потреба“ појединаца. Притом, црквени живот се лишава личносног приступа у коме сваки хришћанин има активну улогу (то јест службу) у складу са својим структуралним чином, одговорност у оквиру Тела Христовог и свој идентитет као бића заједнице, а не треба да буде изолована индивидуа ван живе везе са остатком црквеног организма.

Свест лаоса као једног од основних структуралних елемената Цркве је највише погођена глобалним конзумеризмом и у великој мери губи своју аутентичну функцију, која бива замењена потрошачким приступом: битно је доћи на црквено сабрање, али искључиво ради индивидуалне „духовне користи“.<sup>18</sup> Црква тиме у свести конзумеристички настројеног лаоса бива сведена на духовни објекат који постоји ради задовољења духовних потреба које свако може да задовољи независно од других, окупљених *ἐπί τὸ αὐτό* (на једном месту око једног дела). Такав приступ води и до парадоксалних ситуација, попут оних у којима верници стичу знања о Цркви ван директног учешћа у њеном животу.<sup>19</sup> Органска веза лаоса са јерархијом и кохезија лаоса унутар сопствене структуре тиме бива обесмишљена и разграђена, док функција лаоса у тоталитету суштински престаје да постоји. Тачније, та функција се задржава номинално, док се у пракси лаос као целина разбија на индивидуали-

<sup>17</sup> Иако је пракса индивидуализације Евхаристије актуелизована много векова раније, из потпуно других разлога од конзумеристичких, потрошачки етос јој додатно даје на снази својом снажном индивидуалистичком логиком задовољавања сопствених потреба, макар оне биле и духовног карактера. Духовне потребе се тако стављају у једнаку раван са осталим потрошачким потребама. О самом проблему евхаристијског индивидуализма уопште видети код: Николај Афанасјев, *Трїєза Госїодња*, превод са руског Ксенија Кончаревић, друго допуњено издање, Цетиње 2001, стр. 99. – Афанасјев с правом истиче да је искуство првих хришћана било крајње антииндивидуалистичко и могло се свести на „свагда сви и свагда заједно“, што се првенствено види у литургијском сабрању на Дан Господњи, који је био ради свију, а не ради појединаца. Видети о томе: Исто, 44–45.

<sup>18</sup> Немогуће је притом не приметити и глобалну хиперпродукцију „црквених производа“ различитог типа, који управо према основној матрици потрошачког друштва треба да задовоље „духовну жеђ верника“ и да буду паралела производима световних институција. Чињеница да у највећем броју парохијских цркава временски упоредо са литургијском службом у храму „послују“ и продавнице „црквених производа“ довољно говори о страховитом разарању функционалне сфере црквене структуре, у којој народ Божји добија додатну функцију потрошача, повремено присутног зарад духовне користи, а губи своју аутентичну функцију онога чије „Амин!“ конституише литургијски скуп.

<sup>19</sup> Такав је случај са држањем часова веронауке при неким парохијским храмовима у времену литургијске службе. Иако је то данас редак случај, јасно је уочљива „сервисна“ компонента, а не светотајинска визија Цркве.

зоване монаде које немају готово никакве функционалне литургијске потврде. Потрошачко друштво тако постаје изузетан катализатор индивидуалистичких стремљења лаоса, присутних вековима раније.

Иако се утицај потрошачког етоса првенствено огледа на лаосу, по принципу комплементарности структуралних делова одражава се и на остале чинове, с обзиром на то да су сви структурални елементи Цркве нераздвојиво повезани и узајамно условљени.

Оно што је црквена реалност већ дуже времена у свести савремених хришћана није епископија на челу са епископом, која је одавно постала неки апстрактни административно–управни орган за свест великог дела лаоса, већ парохија на челу са парохом, што је „реална“ Црква коју лаос види пред собом.<sup>20</sup> С обзиром да је однос лаоса и клира одавно измештен из литургијске сфере у парохију, која представља неку врсту једине видљиве Цркве за верујући народ, наведени утицај конзумеризма на функционалну раван презвитерске службе и његов однос са лаосом се веома тешко може избећи. Служба презвитера у таквој, конзумеристички одређеној парадигми црквеног живота, прераста у службу „парохијског духовног сервиса“, готово са тачно одређеном понудом и ценом услуге, што свести секуларизованог лаоса заправо и одговара: „тржишни“ приступ у коме нема места за било шта осим индивидуалне користи, ценовно прецизно одређене и квантификоване, па била она и духовног карактера. Презвитери у таквој парадигми најчешће и сами подлежу притиску глобалног потрошачког етоса у односу према лаосу, макар и у „духовном“ погледу. Трагична је чињеница да се највећи број номиналних православних хришћана данас задовољава доласком презвитера–пароха у дом неколико пута годишње, што би требало да буде изузетак, а не норма. Однос лаос–презвитер на тај начин постаје однос „купац“ – „давалац услуге духовне врсте“.

У парадигми потрошачког друштва свест о служби епископа као литурга скоро у потпуности ишчезава, из простог разлога што се не уклапа у индивидуалистички животни план чији ритам није одређен сабрањем  $\epsilon\pi\iota\ \tau\omicron\ \alpha\upsilon\tau\omicron$  у Дан Господњи, већ ритмом који диктирају потрошачке потребе. Лаос је додуше и пре глобализационих процеса био фактички одвојен од епископа односно реалне литургијске везе са њиме и у томе нема ничег новог. Глобални конзумеризам такву девијацију само ојачава јер за индивидуалне духовне потребе епископ као литург није ни потребан поготово у конзумеристичком погледу – „духовне потребе“ се могу задовољити и без њега, „презвитерском“ Литургијом. Епископ фактички постаје битан само као својеврстни представник врхунске административне власти у епархији, готово безлично начело обједињавања верске заједнице и верна паралела световним институцијама. Томе додатно погодује већ устаљена парадигма у којој је у свести савремених хришћана литург заправо презвитер–парох, а не епископ, те да су литургијска сабрања која предводи епископ само посебно ретки и свечани тренуци без посебног егзистенцијалног значаја.

Замирањем аутентичних функција свих чинова у оквиру Тела Христовог рађа се девијација еклисиолошки исправног односа структуралних елемената у контек-

<sup>20</sup> А. Шмеман, *Православље на Зайагу*, стр. 202–203.

сту покушаја замене неких служби на примеру одређених чинова. Глобални конзумеризам, у коме материјална средства одређују друштвени статус и улогу појединца у друштву, све више у свести лаоса намеће дуалистички образац у коме је он на неки начин задужен за материјалне потребе Цркве (њено финансирање) док је јерархија задужена за „духовну страну“.<sup>21</sup> Такав дуализам у оквиру црквеног организма представља далеки плод одвајања лаика од активне литургијске улоге у којој је он проналазио свој идентитет, само што је у овом случају далеко јачег интензитета – у контексту процеса глобализације, све је вишеструко појачано и убрзано чињеницом да савремени човек све ствари посматра под призмом материјалних добара и економије који одређују сваку делатност.

Таква динамика доводи до тога да лаос, иако је и даље пасивизиран у погледу својих аутентичних функција које често покушава заменити материјалним прилогом, све чешће сматра (у складу са глобалном признатим положајем онога ко финансира одређену институцију) сасвим нормалним да треба и да управља Црквом која у његовој свести представља својеврсну духовну институцију.<sup>22</sup> Такве негативне тенденције су особито присутне у дијаспори. Историјске паралеле у том погледу су постојале једино у контексту царске (односно државне) власти која се често трудила да наметне своје одлуке Цркви, држећи јерархију у некој врсти теснаца, али никада у историји Цркве се није дешавало да лаос у свеукупности покуша да узме улогу управитеља у црквеним пословима или да себи присваја функције које припадају искључиво јерархији.<sup>23</sup> У томе, поред конзумеристичког етоса, у великој мери имају утицаја и савремене либералне правно–политичке доктрине које су применљиве у државним, али не и у црквеним структурама.

Глобални процес конзумеризма на сличан начин утиче и на рађање других девијација, попут погрешних приступа црквеној имовини или актуализацији идеје свештеничке плате у типично потрошачком виду.<sup>24</sup> Тиме се суштински покушава развити неприродан однос зависности јерархије од стране лаоса, који је сасвим стран аутентичној црквеној свести.<sup>25</sup> Однос зависности је, наравно, увек постојао јер

<sup>21</sup> Видети о томе занимљив одговор о. Александра Шмемана Ралфу М. Аркушу, објављен под називом „The Church is Hierarchical – An Answer to Ralph Montgomery Arkus“, у српском преводу: „Црква је јерархијска“, у: *Наш животи у Христју, Христјов животи у нама*, приређивач и преводилац: Матеј Арсенијевић, Образ светачки, Београд 2007, стр. 245–253.

<sup>22</sup> Треба напоменути да иако верни народ има харизму расуђивања и испитивања онога што се чини у Цркви, у контексту рецепције која му припада, то никако не значи и власт управљања Црквом која је од почетка припадала епископима, односно јерархији. Савремена пракса која је заживела у неким Црквама у којима се дешава супротно само је плод икономије и великог снисхођења.

<sup>23</sup> Појединачни случајеви су се догађали и бивали санкционисани канонским одредбама, али они ни у ком случају нису представљали правило већ ретке изузетке. Православна дијаспора данас, међутим, представља управо такав модел функционисања у коме лаос *de facto* (а понегде и готово *de jure*) има директну управну власт, понекад чак и изнад епископске која у том случају представља само формално покриће.

<sup>24</sup> А. Шмеман, „Однос свештенства и верника у Цркви – питање које захтева хитно разматрање“, у: *Наш животи у Христју, Христјов животи у нама*, стр. 260–261.

<sup>25</sup> Неки аутори, додуше, наводе је и у раној историји Цркве било негативних случајева да свештеници посредно или непосредно буду у финансијски условљеном и подређеном положају, али и то стављају у негативан контекст. Видети о томе: Алексеј Петрович Лебедев, *Свештениство древне Васељенске цркве*, превод са руског Младен М. Станковић, Zepher world book, Београд 2002, стр. 137–147.

је јерархија материјално увек зависила од лаоса, али то је више био принцип симбиозе него потрошачке условљености. Уколико тај однос зависности постане својеврстан механизам принуде од стране лаоса, било за наметање своје воље јерархији, било за остваривање других циљева, тада је директно угрожена како црквена свест тако и функционална равна црквене структуре, која од благодатне директно иде ка јуридикској. Свештеник у таквој конзумеристички одређеној парадигми постаје службеник по световним мерилима, који од стране парохијског одбора (који сачињава лаос) може добити и отказ.<sup>26</sup> Суштински гледано, таква ситуација представља далеки плод чињенице да се успех Цркве на Западу деценијама мери бројем номиналних верника, финансијским богатством парохије и разним световним пословима.<sup>27</sup>

#### 4. Очување аутентичне црквене свести: потреба за сведочењем

Због наведених утицаја појединац постаје све више заробљен унутарсветском реалношћу којом доминира историјска перспектива и постоји опасност ишчезавања есхатолошке свести и аутентичног етоса савремених хришћана.<sup>28</sup> Сходно оловским категоријама, које су омеђене правним нормама и тржишном економијом као стубовима потрошачког друштва, Црква се у друштву све више посматра као својеврсна институција духовног карактера, са правима, обавезама и прописима које имају и све остале институције.<sup>29</sup> То најчешће утиче на перцепцију Цркве и од стране самих њених чланова, који Њену спољашњу, друштвено–институционалну идентификацију временом узимају као потпуно аутентичну и једину могућу у савременом свету.

Капитулација пред потрошачким системом вредности, у смислу повлађивања глобално присутној секуларизованој свести по принципу *post factum* и оправдавања ниског нивоа литургијске свести због савремених услова живота наметнутих од стране глобализованог света сасвим извесно могу бити крајњи резултати.<sup>30</sup> Та-

<sup>26</sup> Видети о богословској осуди таквих стремљења код: А. Шмеман, „Парохија и Црква“, у: *Наш животи у Христју, Христов животи у нама*, стр. 264–265.

<sup>27</sup> Сравнити: А. Шмеман, „Размишљања о исповести“, у: *Наш животи у Христју, Христов животи у нама*, стр. 171. – Отац Александар Шмеман, који је лично живео трагедију недостатка литургијског етоса међу православним хришћанима на Западу, примећује да и сами свештеници све више перципирају Цркву као институцију за задовољавање религијских потреба, при чему се ствари попут исповести схватају као религијска дужност.

<sup>28</sup> Јован Зизјулас, „Евхаристија и Царство Божје“, *Беседа* 6, 2004, стр. 39.

<sup>29</sup> А. Шмеман, *Православље на Западу*, превод са енглеског: Матеј Арсенијевић, Светигора, Цетиње 1997, стр. 113.

<sup>30</sup> На наведеном месту „секуларизована свест“ означава свест хришћана који живе подвојеним животом, при чему је литургијски живот потпуно одвојен од „професионалног“. Појам „секуларизација“, иначе, има више различитих значења, а два основна су правно и културолошко. Прво значење је утемељено преласком црквеног власништва у световно, посебно актуелизовано после Француске буржоаске револуције, док је друго везано за касније доба и означава „ослобађање“ културног живота од црквеног утицаја. Сравнити: Rosino Gibellini, *Teologija dvadesetoga stoljeća*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb 1999, стр. 121. У великој мери се може поставити питање колико је секуларизација узрокована хришћанством, пре свега западним. Том темом се бавио Фридрих Гогартен, указујући на веру као оправдање, секуларизацију света који је створен и човекове одговорности за свет као три темеља секуларизације. У тој равни Гогартен сматра да секуларизација није

ква опасност указује на то да је у савременом свету обликованом западним начином мишљења (који је са једне стране прожет индивидуализмом као доктринарним приступом човеку, свету и животу, а са друге крајњом објективизацијом), Црква директно призвана да открије егзистенцијалну истину о човеку у контексту његове личносне особености у заједници са Христом.<sup>31</sup> Она у оквирима савременог друштва треба непрекидно да сведочи Васкрслог Христа и да „индивидуоцентрична и објективизована бића“ преображава и доводи у јединство личног живота и заједнице,<sup>32</sup> што је истовремено и једини начин очувања сопствене, аутентичне црквене свести. У свету у коме је вера *de facto* (али и *de jure*) „приватна ствар“ појединца, а Црква вештачки одвојена од друштва, то је често веома тежак задатак.<sup>33</sup>

Проблем односа Цркве према феномену потрошачког друштва не треба да буде првенствено на равни корпуса друштвено–политичких наука, већ пре свега на равни еванђелског сведочења и духовног препорода човека, с обзиром да је то једини начин за образовање и очување аутентичне хришћанске свести.<sup>34</sup> У том погледу пред Црквом стоји озбиљан задатак да покаже својеврсну „вредносну алтернативу“ савременом човеку, указивањем на литургијски начин постојања који излази ван оквира пословних односа и статистичких бројки.<sup>35</sup> Потпуно је јасно да уместо визије савремене економије на чијем су челу олигархијске структуре Црква треба да инсистира на заједници љубави слободних, одговорних и остварених личности.<sup>36</sup>

нешто туђе или супротно хришћанству, већ је реч о упоредном развоју човекове одговорности према свету и његовог осамостаљења у односу на свет, што је покренуто из хришћанства. Он закључује да је секуларизација хришћанска појава, али да је проблем у чињеници да се она извитоперила и одвојила од изворног начела, поставши самодовољни индивидуализам и погрешна секуларизација у виду секуларизације вере – дехристијанизације. У том погледу, извитоперени вид секуларизације назива секуларизмом. Видети детаљну анализу овог става у: Исто, 128–133. Харви Кокс рецепира ове ставове, уз закључак да је „савремени човек постао космополита, свет његовим градом, а град се раширио да те мере да укључује свет. Процес у коме се то догодила назива се секуларизација“. Кокс, са друге стране, повезује израз секуларизација са урбанизацијом, при чему „урбанизација означава организацију живота у заједници у којој преовладавају различитост и удаљавање од традиција...“ Наведено према: Исто, 138–139. Јохан Мец такође држи до става о позитивном вредновању секуларизације, наводећи је као изворно хришћански догађај, при чему као историјски задатак хришћанске теологије гледа проналажење пута између крајње приватизације (у којој се губи јавна и друштвена димензија вере) и потпуне секуларизације (у којој се губи разлика између секуларизације и секуларизма). Видети: Исто, 147–149. Урлих фон Балтазар оштро пориче да је библијско виђење Бога одговорно за ток секуларизације, али да тај ток треба позитивно вредновати јер пружа нове шансе хришћанству. Наведено према: Исто, 147. Постоје приступи у којима се на процес секуларизације гледа у смислу да су дужности према Богу и Цркви замењене дужностима према домовини, породици, установама. Видети: Лука Томашевић, *Црква пред изазовом глобализације*, Hrvatsko filozofsko društvo, Zagreb 2007, стр. 25.

<sup>31</sup> Христо Јанарас, *Истина и јединство Цркве*, Беседа, Нови Сад 2004, стр. 80.

<sup>32</sup> Исто, 81.

<sup>33</sup> Р. Биговић, „Улога Цркве у савременој цивилизацији“, нав. дело, стр. 307. – У том контексту, као посебну тешкоћу аутор наводи чињеницу да се вера често перципира као „лично интелектуално убеђење, индивидуални морал, индивидуално учешће у обреду, индивидуално спасење“.

<sup>34</sup> А. Јанулатос, *Глобализам и правослађе*, Хришћански културни центар, Београд 2002, стр. 216–217.

<sup>35</sup> Demetrios Trakatellis, „Suggestions for our theological task, today and tomorrow“, *St. Vladimir's Theological Quarterly* 25/3, 1981, стр. 189.

<sup>36</sup> А. Јанулатос, нав. дело, стр. 218.



Упоредо са формирањем и сведочењем вредносне алтернативе савременом човеку и његовом приступу живота данашњице, Црква мора да води рачуна и о повратном утицају исте те околине на деградацију аутентичне хришћанске свести. С обзиром на ниво секуларизације свести савремених хришћана, то представља огроман проблем па се често дешава да неке црквене заједнице уместо да сведоче васкршњи етос преображења бивају увучене у овосветска мерила и типично потрошачки начин постојања.<sup>37</sup> У том случају, Црква се прилагођава свету на типично конформистички и либералан начин, уместо да тај исти свет преображава.<sup>38</sup> Заборавља се и чињеница да је Црква у социјалном погледу дужна да на процес глобализације гледа пре свега из перспективе сиромашних, а не моћних,<sup>39</sup> што треба да буде један од одговора на феномен потрошачке цивилизације, мада никако није једини. Супротна стремљења представљају најтужнију могућу инверзију послања Цркве у овом свету.

### Закључак

Утицај глобалног конзумеризма на црквену свест је огроман. Сама срж потрошачког друштва је прожета индивидуалистичким духом што је директна спона са претходним историјским епохама у погледу девијације црквене свести и функционалне постојаности црквене структуре. Тај утицај се стога може посматрати као нови вид индивидуалистичких застрахења инспирисаних отвореним хедонизмом, с обзиром да се хришћани посредно стављају у улогу људи са „духовним потребама“ које треба да се задовоље индивидуално и независно.

Додатни проблем, међутим, у великој мери лежи и у чињеници да потрошачко друштво не жели да супституише духовну сферу живота, већ да је преобликује према својој глобално прихваћеној структури. Хришћани на тај начин бивају принуђени да воде двојни живот, а Црква се почиње посматрати као својеврсна институција духовног карактера. То је разлог замирања етоса преображења у свести савремених хришћана, који најчешће иду ка крајњем конформизму када је феномен потрошачког друштва у питању.

Преко утицаја на црквену свест, глобални конзумеризам утиче и на замирање активних литургијских служби, пре свега лаоса, који са једне стране бива још више пасивизиран у контексту својих аутентичних функција, док са друге тражи права која му не припадају, што је особито изражено у дијаспори. Презвитерска служба се такође деградира и у пракси своди се на духовни парохијски сервис у типично потрошачком погледу.

Утицај потрошачког друштва кроз стварање посебног потрошачког менталитета је видљив у свим порема друштвеног живота, али и у животу Цркве. Кључ за

---

<sup>37</sup> То је велика замка потрошачког друштва, на коју често наводе и неки социолози, говорећи о томе да религије у глобализованом свету треба такође да се такмиче на „духовном тржишту“, како би привукли „клијентелу“, пројектујући на духовни живот економску разлику између монополистичке и плуралистичке ситуације. Видети: Sergio Bernal Restrepo, „The Social And Cultural Dimensions Of Globalisation“, *The Social Dimensions Of Globalisation*, Pontificiae Academiae Scientiarum Socialium, Vatican City, 2000, стр. 68.

<sup>38</sup> Р. Биговић, „Секуларизована религиозност нашег времена“, нав. дело, стр. 188.

<sup>39</sup> S. V. Restrepo, нав. дело, стр. 73.

решење овог проблема јесте у подизању подвижничко–литургијске свести савремених хришћана, а пре свега у личном сведочењу и афирмацији критичког односа према свету. С тим у вези, одговор на проблем некритичког конформизма према потрошачком друштву и идеологији профита који је присутан код већине савремених хришћана не треба тражити у етосу радикалног изолационизма, већ у етосу подвижништва, преображења личних односа и пожртвованости за другог.

## THE INFLUENCE OF THE CONSUMER SOCIETY ON THE RELIGIOUS CONSCIOUSNESS OF CONTEMPORARY CHRISTIANS

**Oliver Subotić,**  
*Centre for study and use of modern  
technologies of the Archbishopric  
Belgrade and Karlovac*

**Summary:** *The author explores the impact of the consumer society, as a global phenomenon, on the liturgical consciousness of contemporary Christians, bringing it into connection with the centuries–old individualistic aspirations and deviations, while pointing to specific features of consumerism as such and the consequences of uncritical attitude towards it when it comes to the life of the Church.*

**Key words:** *Consumerism, consumer society, the ascetic–liturgical consciousness, individualism, spiritual schizophrenia, conformity, value alternative, authentic features, the structure of the Church.*